

Doç. Dr. Mehmet Emin BARS

Bingöl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bingöl/TÜRKİYE
mebars@bingol.edu.tr
ORCID

**ÜÇ YAZMA METİNDE HZ.
İBRAHİM'İN HZ. İSMAİL'İ
KURBAN ETMESİ**

PROPHET ABRAHAM'S SACRIFICE
PROPHET ISMAIL IN THREE
MANUSCRIPTS

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 22.01.2020
Kabul Tarihi: 20.03.2020
Yayımlanma Tarihi: 01.04.2020

Article Information: Research Article
Received Date: 22.01.2020
Accepted Date: 20.03.2020
Date Published: 01.04.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Bars, Mehmet Emin. "Üç Yazma Metinde Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i Kurban Etmesi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Sayı 12, Bahar 2020, s. 1-25.

Bars, Mehmet Emin. "Prophet Abraham's Sacrifice Prophet Ismail in Three Manuscripts", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Volume 12, Spring 2020, p. 1-25.

hikmet.678773

Doç. Dr. Mehmet Emin BARS

ÜÇ YAZMA METİNDE HZ. İBRAHİM'İN HZ. İSMAİL'İ KURBAN ETMESİ

PROPHET ABRAHAM'S SACRIFICE PROPHET ISMAIL IN THREE MANUSCRIPTS

ÖZ

İlkel kavimlerden itibaren insanlar, doğaüstü varlıkların kendi hayatlarına müdahale ettiklerine inanmışlardır. Bu inanç doğaüstü varlıklarla çeşitli şekillerde ilişki kurmayı gerektirmiştir. Kurban bu ilişkiyi sağlayan en güçlü yollardan biridir. İnsanlar doğaüstü varlıklara yiyecek, giyecek gibi cansız nesnelere sunmalarının yanında canlı varlıkları da kurban etmişlerdir. Hayvanlar en çok tercih edilen canlı kurbanlar olmuştur. Hz. İbrahim'in gördüğü bir rüya üzerine oğlu Hz. İsmail'i Allah yolunda kurban etmesi de en ilginç insan kurban etme hikâyelerinden biridir. Hikâye, Tevrat ve Kuran gibi ilahî kitaplarda da anlatılır ve insanoglunun yaratıcısına itaat etmesini, başka bir varlığa gönlünde ondan daha çok yer vermemesini öğütler. Bu çalışma Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmesini anlatan, üç yazma eserde yer alan, şimdiye kadar yayımlanmamış şiirleri yayımlama amacını taşımaktadır. Şiirler arasındaki benzer anlatım, şiirlerin aynı kaynaktan geldiğini düşündürmektedir. Şiirlerde sade ve anlaşılır halk dilinin kullanılması halk için yazıldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurban, Hz. İbrahim, rüya, Hz. İsmail.

ABSTRACT

From the primitive tribes, people believed that supernatural beings interfere with their own lives. This belief required engaging with supernatural beings in several ways. The victim is one of the most powerful ways to achieve this relationship. In addition to presenting inanimate objects such as food and clothing to the supernatural beings, humans also sacrificed living beings. Animals were the most preferred live victims. It is one of the most interesting human sacrifice stories that Prophet Abraham sacrificed his son Prophet Ismail in the way of Allah upon a dream he had seen. The story is also told in divine books such as the Torah and the Qur'an. The story advises to obey the creator of mankind, not to place another being in his heart more than him. This study aims to publish poems that have not been published so far in three manuscripts about Prophet Abraham's sacrifice his son Prophet Ismail. Similar narration among poems suggests that poems came from the same source. The use of plain and understandable folk language in poems shows that poems are written for the public.

Keywords: Sacrifice, Prophet Abraham, dream, Prophet Ismail.

“Biz (İbrahim’e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsma’il’i) kurtardık.
Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık.
İbrahim’e selâm olsun” (Saffat, 36/107-109).

Giriş

Hiz. İsmail’in babası tarafından kurban edilmek istenmesi insanlık tarihinin en ilginç hikâyelerinden biridir. Hiz. İbrahim Allah’a bir söz vermiş, zamanı geldiğinde bu sözü yerine getirmesi istenmiştir. Hiz. İbrahim “dost” hitabının muhatabı olarak verdiği sözün ağırlığını içinde hissetmiş, kendi içinde gel-gitler yaşamış; ancak yaratıcısına sadakatının göstergesi olarak en sevdiği varlığı, oğlunu, onun yolunda kurban etmeyi göze almıştır. Bu davranışı “halil” sıfatının bir gereğidir. Hiz. İsmail ise Allah’ın emrine karşı babasına itaat etmekte tereddüt etmemiştir. Bu itaat görünüşte babasına iken aslında yaratıcının emrinedir. Allah emrettiği için küçük İsmail başını bıçağın altına koymuştur. Olay İbn İshak’ın rivayetine göre şöyle meydana gelmiştir: “İsmail koşup oynayacak çağa geldiğinde Hiz. İbrahim onu kurban etme emrini alır; Mekke’ye giderek İsmail’e birlikte odun kesmeye gideceklerini, iple bıçak almasını söyler. Şeytan, İbrahim’in önüne çıkarak kendisini bu işten vazgeçirmeye çalışır. Daha sonra İsmail’i, ardından da Hacer’i kandırmak ister, fakat başarılı olamaz. Sebir dağına vardıklarında İbrahim oğluna gerçeği açıklar. İsmail ise babasına yüklediği görevi yerine getirmesini, endişe etmemesini, sabredeceğini, ancak yine de kendisini sıkı bağlamasını ve yüzü koyun yatırmasını söyler; fakat bıçak kesmeyince İsmail’in yerine bir koç gönderilir” (Harman, 2001: 78).

Bu çalışma, Hiz. İbrahim’in oğlu Hiz. İsmail’i Allah yolunda kurban etme hadisesini anlatan üç yazma metni günümüz alfabesine aktarmaya dayanmaktadır. Hiz. İsmail’in babası tarafından kurban edilmesi gerek semavi dinlerde gerekse halk inançlarında çokça işlenen temalardan biridir. Bu kıssa çok sayıda varyantıyla kütüphane raflarında gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Yazma eserlerde üç İbrahim’in hikâyelerini anlatan eserlerin isimlendirilmesinde çeşitli karışıklıklar bulunmaktadır. Peygamber olan İbrahim, mutasavvıf İbrahim bin Edhem ile Hiz. Muhammed’in (sav) küçük yaşlardayken ölen oğlu İbrahim ile ilgili olayları anlatan eserlerin isimlendirilmelerinde görülen bu karışıklık ancak eserlerin okunmasıyla giderilebilmektedir. Çalışmamızda kurban geleneğine kısaca değinilmiş, Hiz. İsmail’in kurban edilmesini anlatan Millî Kütüphanedeki el yazması eserler tanıtılmış, kıssanın konusu özetlenmiş, yazma metinler¹ tarafımızdan neşredilmiştir.

¹ Hikâye-i Halil İbrâhîm, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 9964/1; Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 9087/2; Dâstân-ı İsmâ’il, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 6823/5.

Kurban Ritüeli

Kurban sözlük anlamı olarak “yaklaşmak, Allah’a yakınlık sağlamaya vesile olan şey” anlamına gelir. Dinî bir terim olarak ise “ibadet maksadıyla belirli bir vakitte belirli şartları taşıyan hayvanı usulünce boğazlamak veya bu şekilde boğazlanan hayvan” (Bardakoğlu, 2008: 1) demektir. İslam’da kurbanın dinî hükmüyle ilgili Kuran-ı Kerim’de ve Hz. Peygamber’in sünnetinde çeşitli açıklamalarda bulunulmuş, bu çerçevede fıkıh kültüründe ayrıntılı hükümler meydana gelmiştir. Malî bir ibadet de olan kurban kulluk bilincinin canlı tutulmasını sağlar. Müslümanlar her kurban kesiminde Hz. İbrahim ile oğlu İsmail’in Allah’ın buyruğuna itaat konusunda verdikleri ağır imtihanı hatırlar.

Kurban ilkel dönemlerden itibaren en önemli ibadet türleri arasında yer almıştır. İnsanoğlu kurban sayesinde doğaüstü güçlerle ilişkilerini barışık bir biçimde sürdürdüğüne inanmış, onları memnun etmek için çeşitli türlerde kurbanlar sunmuştur. İnsanlık tarihinin inanç sistemlerinin çoğunda kurban uygulamaları bulunmaktaydı. Amerika yerlilerinde, Eski Yunan’da, Romalılarda, Anadolu toplumlarında, Orta Doğu’da, eski Mısır’da, dünyanın hemen tüm topluluklarında kurban geleneği vardı. Ancak her inanç sisteminde kurban olarak sunulan varlık, uygulama ritüeli ve amaçları farklıydı. Tanrı tasavvuru, kültür, üretim tarzı, içinde bulunulan sosyoekonomik koşullar bu uygulamalarda farklılıkları doğurmaktadır (Çetin, 2008: 35-40).

Birçok millette olduğu gibi eski Türklerde de kurban önemli bir ibadetti. Kurban kelimesi Divanü Lügati’t-Türk’te “ıduk” şeklinde geçmekte ve “kutsanmış mübarek herhangi bir şey” olarak tanımlanmaktadır. Kurban olarak verilecek varlık, benzerlerinden farklı olmalıdır. Bu varlık onu başkalarından ayıran üstün niteliklere sahip olmalıdır. “Sahibinin tanrıya ettiği yemin nedeniyle bu hayvana yük vurulmaz, hayvanın sütü sağılmaz ve yünü kırılmaz” (Kaşgarlı Mahmud, 2005: 280).

Eski Türkler atalara, göğe, yeryüzündeki ruhlara ve tanrılara kurban kesmişlerdir. Örnek, yöneliş amacına göre dört kurban çeşidinden söz eder: “a) İstenilen şeyi elde etmek için sunulan kurbanlar; b) elde edilen şeye teşekkür etmek için sunulan kurbanlar; c) bir günahı, bir kusuru bağışlatmak için sunulan kurbanlar; d) ilk üründen, ilk avdan vb. Yüce Varlık’a sunulan hak kurbanları” (2014: 86). Kurbanlar kanlı veya kansız olmak üzere ikiye ayrılır. Kanlı kurbanlar insan veya hayvan kanının akıtılmasıyla, kansız kurbanlar ise yiyecek ve içecek sunulmasıyla ortaya çıkan kurbanlardır. Eski Türklerde kansız kurbanlar “saçı” olarak adlandırılmıştır (Kalafat, 1999: 117-118; Çetin, 2008: 27-34).

Toplumda Tanrı ve ruhlara verilen kurbanların koruyucu bir işleve sahip olduklarına inanılmıştır. Kurbanlar çoğu zaman insanlara zarar verebileceği düşünülen kötü ruhlardan korunmak amacıyla verilmiştir (Beydilli, 2015: 347). Kurban sadece kötü ruhların zararlarından korunmak için verilmez. Aynı zamanda tanrı veya iyi ruhları memnun etmek, onların rızalarını kazanmak, isteklerini onlara yaptırmak için de verilir. Böylece dünyanın kaosa

doğru gitmesine engel olmak, dünya düzeninin devamını sağlamak amaçlanır. Eski toplumlarda bu düşünce kurbanın evrensel bir niteliğidir. Kurban yukarıda ifade edilen işlevlerinin yanı sıra bir tören, şölen niteliği taşır. Aynı topluluğa sahip bireyler arasında dayanışmayı, belli düşüncelerin, inançların paylaşılmasını sağlar. Gök Tanrı için düzenlenen kurban merasimleri diğer dinî-ritüel nitelikli törenlerden büyüklükleri ve şatafatıyla kendisini fark ettirirdi. Bu yönüyle kurbanların amaçlarından biri de Bayat'ın (2007: 236) ifadesiyle “devlet ve milletin bekasını garanti altına almak”tır.

Türkler gök ve gök varlıklarına kurban sunarken kanlarının yere dökülmemesine dikkat eder, yerle ilgili olduğunda da toprağa kan akıttırlardı. Şamanist Türkler kötü ruhların insanların hayatlarına müdahale ettiklerini, onların huzurlarını bozduklarına inanırlardı. Kurban huzurlarının yeniden sağlanması için tanrılara ve ruhlara sunulurdu. Böylece üç dünyanın kutsal mekânlarına kurbanlar bırakılarak ruhlar memnun edilmeye çalışılırdı (Akgün, 2007: 82). Ataerkil düşüncenin hâkim olduğu devirlerde erkek hayvanların kurban olarak seçildiği görülmektedir. Dede Korkut hikâyelerinde kurban olarak “attan aygır, deveden buğra, koyundan koçun” seçilir. “Erkek kuzu bıçak içindir.” atalar sözü bu düşüncenin ürünüdür. Beltir Türklerinde Gök Tanrı'ya kurban törenlerine kadın ve kızların katılmayıp evde kalmaları, merasime iştirak ettirilmemeleri; dağın kutsal kabul edilmesinden dolayı tepesine kadın ayağı bastırmamaları (Maynagaşev, 1998: 216) gibi uygulamalar benzer inancı yansıtmaktadır. Bir kadının kutsal dağa ayağının basması dağın kutsallığını kaybetmesine neden olmuş, kurban törenleri kadın ayağının basmadığı başka bir dağda yapılmıştır.

Kurbanlar belli zamanlarda kesilir ve kesildikleri mekânlar da kutsaldır. Örneğin Tu-küeler Gök Tanrı'ya üçüncü ayın ortasında, atalara yedinci ayın yedinci gününde, kutsal olan dağ veya nehir kıyılarında kurbanlarını sunarlardı. Uygurlar kış gündönümünde hayvan kurban ederlerdi. Kırgızlar suya ve ağaçlara, Karluklar taş kurban sunarlardı (Roux, 2012: 88-89).

Kurban İslamiyet'in önemli ibadetlerinden biridir. Bir kimsenin kurban kesmekle yükümlü olabilmesi için akıl baliğ (ergen), mukim ve zengin olması şartları birlikte aranır. Bu şartlara sahip olan her müslümanın kurban kesmesi bazı İslam âlimlere göre vacip, bazılarına göre ise sünnettir. İslamiyette çoğu zaman ibadetlerde fert ve toplum yararı ile Allah'a bağlılığı temsil eden simgesel davranışlar bir arada bulunur. Malî bir ibadet olan kurbanda kulluk amacının da bulunmasına rağmen fert ve toplum yararı daha ön plandadır. Kurban Allah'ın rızasını kazanma ve isteğine boyun eğme amacıyla kesilir. Kişi kurban kesmekle Allah'ın buyruğuna boyun eğerek, kulluk bilincini ortaya koyar. Kurban Allah'ın nimetlerine karşı şükürün ifadesidir (Bardakoğlu, 2002: 436-437).

İnsan Kurban Etme Geleneği

İnsanoğlu geçmiş dönemlerde doğaüstü güçlere sadece hayvan veya saç sunmamıştır. Sunulan kurbanlar içerisinde en değerlisi ve ilginç insan

kurban geleneğidir. Aztekler, Keltler, Soğdlar, Hint, Çin ve Sami gibi çok sayıda eski kavimde insanın kurban edilmesi âdeti bulunmaktaydı. Mayalar kuraklığın sona ermesi için genç kızları ve delikanlıları volkanik kuyulara kurban olarak atmışlar. Aztekler bir haftada 7.000 insanı bir tapınak yapımında kutsama amaçlı kurban etmiştir. İnkalar kurbanlarını esirlerden seçmiş, fakir aile çocukları kurban için satın alınarak güneş tanrısı Uirakoşa'ya sunulmuştur. Romalılar zor zamanlarında insan kurban etmişlerdir. Eliade'nin Keltlerle ilgili verdiği aşağıdaki bilgiler bazı topluluklarda insan kurban geleneğinin vardığı noktayı çarpıcı biçimde anlatır: “Kurban bir kılıç darbesiyle öldürülüyor (ve can çekişen bedenin çırpınışlarına ve yere düşüşüne göre gelecek hakkında kehanette bulunuluyordu) veya oklarla delik deşik ediliyor ya da kazığa oturtuluyordu” (2017b: 194).

Mısır'da firavunların ölümü üzerine hizmetçileri de kurban edilmiş, onlarla beraber gömülmüşlerdir. Özellikle aristokrat sınıfına mensup babalar, bakire kızlarını büyük ilah sayılan Nil'e atmışlardır (Çetin, 2008: 35-40). İbni Fadlan, Volga Bulgarlarının tanrılarına hizmet etmeleri için zeki ve çabuk kavrayışlı insanları ağaca astıklarını ve parçalar yere düşene kadar burada asılı bırakıldıklarını yazar (Gögebakan, 2016: 67). Kurbanın insan² olması tanrılara gösterilen bir değerdir.

Fenikeliler tanrıların her şeyin ilkinin istediklerine inandıklarından ilk çocuklarını kurban etmişlerdir. “İlk kurban” uygulaması kurban uygulamalarında önemli bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu inanca göre ilk ürün ya da ilk doğan çocuk tanrınınıdır. Birçok ilkel toplulukta var olan bu inanç doğan ilk çocukların kurban edilmesinin temel nedenini oluşturmuştur. Çobanların ürünlerin bol olması için doğan ilk yavruyu tanrılara kurban olarak sunması de bu geleneğin sonucudur (Turan, 1999: 5). Şüphesiz kanlı kurbanlar arasında insanın kurban edilmesi en fazla dikkat çekenidir.

Kafesoğlu, Türklerde insan kurban etme geleneğinin olmadığını ifade eder. Ona göre Türkler insan kurban etmedikleri gibi hâkim oldukları bölgelerde de bu âdeti kaldırmaya çalışmışlardır (2012: 292-295). Ancak Bekki ise Eberhard, Ögel, Esin gibi araştırmacıların konu ile ilgili düşüncelerine değindikten sonra Türklerde insan kurban etme olayının Göktürk çağından önceleri var olduğunu, daha sonra bu geleneğin yasaklanmış olabileceğini söyler (1996). Ögel, Göktürk dönemi ile ilgili hiçbir kaynakta Göktürklerde insanın kurban verildiğine dair bir bilginin bulunmadığını ifade eder (1998, 569-570). Çolak, tarih boyunca Altay Türk topluluklarında insan kurban etmenin var olduğuna dair yeterli sayıda kaynağın bulunduğunu belirtir. Ona göre Altay Türk topluluklarının yanı sıra Etrüskler, İskitler, Hiong-nular, Tu-kiular, Tuna Bulgarları ve Göktürkler gibi çeşitli Türk topluluklarında bu gelenek vardı (2006: 298-299).

İnsan kurban etme uygulamalarının en ilginçlerinden biri de Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i gördüğü bir rüya üzerine kurban etmeye götürmesidir.

² Toplular bağlamında insan kurbanı için bk. (Şirin, 2017: 25-76).

Eliade'ye göre İbrahim'in oğlunu kurban etme hadisesi, İbranilerin peygamberler dönemine kadar içinde geliştikleri eski Doğu dünyasındaki ilk doğanın kurban edilme âdetinden başka bir şey değildir. İlk çocuk Tanrı'nın çocuğu olarak kabul edilirdi. Arkaik Doğu'da genç kızlar bir geceyi tapınakta geçirir, burada Tanrı'nın temsilcisinden, rahipten veya elçisi olan bir yabancından hamile kalırdı. Tanrı'dan gelen ilk çocuğun kurban edilmesiyle ilaha ait olan ona geri verilirdi. Tanrı'nın enerjisi genç kanla sürekli çoğaltılmış olurdu. Böylece Tanrı ile kurbanlık arasında bir bağ olduğuna, ölen kurbanlığın Tanrı'nın hayatına güç (hayat) kattığına inanılırdı. İbrani-Hıristiyan geleneğinde İbrahim'in kurban etmeye götürdüğü oğlu İshak'tır. Sare çocuk doğuramayacak kadar yaşlıydı. İshak onlara imanlarından dolayı verilmiş Tanrı'nın oğluydu. İshak, cismani bir gebeliğin sonucu olmayıp, Tanrı'nın İbrahim'e armağanıydı (2017a: 118-119). Buradaki kurbanın karşılıklı isteklere dayandığı görülmektedir. İnsan Tanrı'ya canlılığını, gücünü, hayatını devam ettirebilmek için kurban sunar; karşılığında da ondan bir tehlikeden korumasını veya bir isteğinin yerine getirilmesini bekler.

Hiz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesi hem Tevrat'ta hem de Kuran'da geniş biçimde anlatılır. Tevrat'a göre kurbanlık evlat İshak iken, Kuran'da isim geçmemekle beraber çoğunlukla İsmail olduğu kabul edilir. Tevrat olayı şöyle anlatır: "Daha sonra Tanrı İbrahim'i denedi. 'İbrahim!' diye seslendi. İbrahim, 'Buradayım!' dedi. Tanrı, 'İshak'ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git.' dedi. 'Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun.' İbrahim sabah erkenden kalktı, eşiğine palan vurdu. Yanına uşaklarından ikisini ve oğlu İshak'ı aldı. Yakmalık sunu için odun yardıktan sonra, Tanrı'nın kendisine belirttiği yere doğru yola çıktı. Üçüncü gün gideceği yeri uzaktan gördü. Uşaklarına 'Siz burada, eşiğin yanında kalın.' dedi. 'Tapınmak için oğlumla birlikte oraya gidip döneceğiz.' Yakmalık sunu için yardığı odunları oğlu İshak'a yükledi. Ateşi ve bıçağı kendisi aldı. Birlikte giderlerken İshak İbrahim'e, 'Baba!' dedi. İbrahim, 'Evet, oğlum!' diye yanıtladı. İshak, 'Ateşle odun burada, ama yakmalık sunu kuzusu nerede?' diye sordu. İbrahim, 'Oğlum, yakmalık sunu için kuzuyu Tanrı kendisi sağlayacak.' dedi. İkisi birlikte yürümeye devam ettiler. Tanrı'nın kendisine belirttiği yere varınca İbrahim bir sunak yaptı, üzerine odun dizdi. Oğlu İshak'ı bağlayıp sunaktaki odunların üzerine yatırdı. Onu boğazlamak için uzanıp bıçağı aldı. Ama Rabbin meleği göklerden, 'İbrahim, İbrahim!' diye seslendi. İbrahim, 'İşte buradayım!' diye karşılık verdi. Melek, 'Çocuğa dokunma!' dedi, 'Ona hiçbir şey yapma. Şimdi Tanrı'dan korktuğunu anladım, biricik oğlunu benden esirgemedin.' İbrahim çevresine bakınca, boynuzları sık çalılara takılmış bir koç gördü. Gidip koçu getirdi. Oğlunun yerine onu yakmalık sunu olarak sundu. Oraya 'Yahve yire' adını verdi. 'Rabbin dağında sağlanacaktır.' sözü bu yüzden bugün de söyleniyor. Rabbin meleği göklerden İbrahim'e ikinci kez seslendi: 'Rab diyor ki, kendi üzerime ant içiyorum. Bunu yaptığın için, biricik oğlunu esirgemediğin için seni fazlasıyla kutsayacağım; soyunu göklerin yıldızları, kıyıların kumu kadar çoğaltacağım. Soyun düşmanlarının kentlerini mülk edinecek. Soyunun aracılığıyla yeryüzündeki bütün uluslar kutsanacak. Çünkü sözümü dinledin.'

Sonra İbrahim uşaklarının yanına döndü. Birlikte yola çıkıp Beer-Şeva’ya gittiler. İbrahim Beer-Şeva’da kaldı” (22/1-19).

Hıristiyanlıkta ise insanlığın günahı adına İsa’nın çarmıhta öldürülüp kanı akıtıldığına inanılmaktadır. “İsa Mesih ilk günahın sahibi Âdem’in ve insanoğlunun günahkârlığı adına, kefarete olarak sunulmuş bir kurbandır” (Olgun, 2016: 92).

Kurban hadisesi Kuran-ı Kerim’de kurbanlık ismi verilmeden şöyle anlatılır: “Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla.’ Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik. Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, ‘Yavrurum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?’ dedi. O da, ‘Babacığım, emrolduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.’ dedi. Nihayet her ikisi de (Allah’ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: ‘Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.’ Biz, (İbrahim’e) büyük bir kurbanlık vererek onu kurtardık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim’e selâm olsun. İyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları işte böyle mükâfatlandırırız” (Saffat, 36/100-110).

Elmalılı tefsirinde Allah’ın Hz. İbrahim’e yumuşak huylu bir oğul müjdelediği ifade edilir. Bu oğul İsmail’dir. İsmail koşma çağına geldiğinde Hz. İbrahim üç gece oğlunu boğazladığını görür. Olayı oğluna anlatır. İsmail emre boyun eğip, babasından kendisine emredileni yapmasını ister. Hz. İbrahim oğul İsmail’i Minaya götürür, şakağı üzerine yatırır. Hz. İbrahim’in bıçağı çekip çekmediği konusunda bir ittifak yoktur. Allah Hz. İbrahim’e rüyasını tasdik ettiğini bildirir, baba-oğul büyük bir sevinç yaşar. Zor imtihan geçilir, kendilerine Allah tarafından büyük bir kurbanlık gönderilir. Allah iyilik yapanları böylece mükâfatlandırır. Yahudiler ve Muhammed b. İshak, Taberi, Muhyiddin Arabî gibi bazı İslam düşünürleri kurban edilenin İshak olduğuna inanmışlarsa da Elmalılı Muhammed Hamdi bu kişinin İsmail olması gerektiği görüşündedir (Elmalılı Muhammed Hamdi, 442-445).

İsmail’in Kurban Edilmesini Anlatan Yazmalar

Yazmaların müellif veya müstehsikleri, telif veya istinsah tarihleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca 06 Mil Yz A 9964/1 numarasıyla kayıtlı “Hikâye-i Halîl İbrâhîm” adını taşıyan yazmanın istinsah tarihi olarak “630” (1233) kaydı yer almaktadır. Bu kayıt eserin yazıldığı zamanı gösterebileceği gibi sonradan başkası tarafından da eklenmiş olabilir. Yazmalar sadece Hz. İsmail’in kurban edilme hadisesini anlatmaktadır. Üç yazma da aruz vezninin “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbı ve mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınmıştır. 06 Mil Yz A 9964/1 numaralı metin en uzun yazmadır. Metin 247 beyitten meydana gelmektedir. Metnin ortasında konu ile ilgili yedi dörtlükten oluşan sekizli hece vezni ile yazılmış bir koşma bulunmaktadır. Koşma, İsmail’in ağzından anasına sevgisini anlatmaktadır. 06 Mil Yz A 9087/2 numaralı metin

102 beyit, 06 Mil Yz A 6823/5 numaralı metin ise 129 beyittir. Metinlerin en önemli niteliği sade dil ile yazılmalarıdır. Gerek dilin sadeliği gerekse de aruz vezninin kullanımındaki aksaklıklar müelliflerin yüksek bir eğitim almadığını düşündürmektedir. Her üç metinde de yer yer arkaik kelime ve ekler kullanılmıştır. Metinlerdeki olay örgüleri ve anlatım tarzı büyük benzerlik taşımaktadır. Bu benzerlikler bazı mısralarda birinin diğerinden alınmış olma ihtimalini akla getirmektedir. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda Hz. İsmail'in, babası Hz. İbrahim tarafından kurban edilme hadisesini işleyen ve metinleri tarafımızdan neşredilen yazma eserler şunlardır:

1. Eser Adı: Hikâye-i Halîl İbrâhîm, Yazar Adı: -, Yer Numarası: 06 Mil Yz A 9964/1, Ölçüleri: 210x140-160x110 mm., Telif Tarihi: -, Müstensih: -, İstinsah Tarihi: 630 (1233), Yaprak Sayısı: 1a-10b, Satır Sayısı: 13, Kütüphane: Milli Kütüphane-Ankara, Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Yazı Türü: Harekeli Nesih, Kağıt Türü: Krem rengi harf filigranlı.

2. Eser Adı: Dâstân-ı Halîlu'r-Rahmân İbrâhîm ve İsmâ'îl, Yazar Adı: -, Yer Numarası: 06 Mil Yz A 9087/2, Ölçüleri: 210x148-155x115 mm., Telif Tarihi: -, Müstensih: -, İstinsah Tarihi: -, Yaprak Sayısı: 60b-65a, Satır Sayısı: 11, Kütüphane: Milli Kütüphane-Ankara, Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Yazı Türü: Harekeli Nesih, Kağıt Türü: Taç filigranlı,

3. Eser Adı: Dâstân-ı İsmâ'îl, Yazar Adı: -, Yer Numarası: 06 Mil Yz A 6823/5, Ölçüleri: 206x150-160x93 mm., Telif Tarihi: -, Müstensih: -, İstinsah Tarihi: -, Yaprak Sayısı: 17b-21a, Satır Sayısı: 14, Kütüphane: Milli Kütüphane-Ankara, Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Yazı Türü: Harekeli Nesih, Kağıt Türü: Abadî.

İncelenen Yazmalardaki Hikâyenin Özeti

Kurban hadisesi tüm nüshalarda benzer biçimde anlatılmıştır. Buna göre İbrahim'in malı mülkü yoktur; ancak çocukluğu yoktur. İbrahim Allah'a kendisine bir oğul vermesi için çok dua eder. Eğer bir oğlu olursa onu Allah yolunda kurban edecektir. Sonunda İsmail adlı bir oğlu olur. İbrahim oğlunu çok sever. İbrahim'in gönlündeki oğul sevgisi, ona verdiği sözü unutturur. Bir gece düşünde İbrahim'e verdiği söz hatırlatılarak yerine getirmesi istenir. Çünkü bir gönülde iki sevgi olmaz. İbrahim uyanınca Allah'a yüz koç kurban eder. İbrahim ikinci gece de aynı rüyayı görür. Bu kez yüz sığır kurban eder. Üçüncü gece de aynı rüyayı gören İbrahim sevdiği yüz devesini kurban eder.

İbrahim üç yüz kurban vermekle sözünü yerine getirdiğini düşünür. İbrahim tekrar bir rüya görür. Rüyada dost yolunda kişinin en çok sevdiğini feda etmesi istenir. İbrahim kendisine hizmet eden sevdiği yüz kişiyi azat eder. İbrahim'e bu kez rüyasında en sevdiğinin İsmail olduğu, onu dost yolunda kurban etmesi istenilir. İbrahim uyanır, ağlamaya başlar.

İbrahim bu durumu İsmail'in annesi Hacer'e nasıl diyeceğini düşünür. Sonunda İbrahim, Hacer'e İsmail'i hazırlamasını, onu bir dostunun düğününe götüreceğini söyler. Annesi oğlunu güzelce yıkar, en güzel elbiselerini giydirir,

ellerine kına yakar, gözlerine sürme çeker, saçlarını tarar. Annesi kısa süre de olsa oğlundan ayrılmaya dayanamaz. Ancak İbrahim’in sözünü dinler, oğlunu babasıyla gönderir. İbrahim ile İsmail gittikten sonra şeytan bir yaşlı kişi suretine girer, Hacer’e İbrahim’in oğlunu kurban etmeye götürdüğünü söyler. Hacer oğluna ağlamaya başlar. Şeytan bu kez İsmail’in yanına giderek ona fitne verir. Babasının onu kurban etmeğe götürdüğünü, annesinin onun ayrılığında ağlayarak iki gözünün kör olduğunu söyler. İsmail, şeytanın sözlerini dinlemez, taş atarak gözlerini kör eder.

İbrahim oğlunu Arafat Dağı’na götürür. Olanları oğluna anlatır, kendisine ne yapması gerektiğini sorar. İsmail kendisine emredilene yapmasını, dostunun sözünü dinlemesini söyleyerek razı olur. İbrahim oğlunun elini ayağını bağlar. İbrahim, İsmail’in boğazına yetmiş kez bıçak çalar; ancak bıçak bir türlü kesmez. İbrahim bıçağı taşa vurur, taş iki parçaya ayrılır. İbrahim bıçağı yere atar. Bıçak dile gelir, konuşur. Kendisine kızmamasını, Hakk’ın buyruğunun böyle olduğunu söyler. O anda Cebrail, Allah tarafından İsmail’in yerine kurban edilmesi için bir koç getirir. İbrahim koçu kurban eder, halkı çağırır. Kurban etenden iki yüz kişi yer, ette hiç eksilme olmaz. İbrahim oğlunu alarak annesinin yanına gelir, annesi çok sevinir. İsmail halkına bey olur, İbrahim Şam’a gider.

Sonuç

Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i kurban hikâyesi Türk kültüründe “Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Zeliha” hikâyeleri gibi çok sevilmiş, halk arasında en fazla anlatılan hikâyelerden biri olmuştur. Hiçbir hikâyenin başarısı sadece kaynağından, iyi bir kurguya sahip olmasından veya dili kullanma becerisinden ileri gelmez. Şüphesiz bu hususlar önemli olmakla birlikte işlediği konuyu ele alış tarzı, vermek istediği mesajlar da hikâyenin varlığını sürdürmesinde etkilidir. Hz. İsmail’in kurban edilmesi de bu anlamda oldukça önemlidir.

Hz. İbrahim, peygamberlerin atası olarak kabul edilir. Kurban kıssası Hz. İbrahim ile beraber oğlunun halk içindeki şöhretini daha da artırmıştır. Hz. İbrahim “halilullah” (Allah’ın dostu) olarak anılır. O, Nemrut’a karşı Allah’ın teklifini savunması ile beraber oğlunu Allah yolunda kurban etmek istemesiyle de halk üzerinde büyük etkide bulunmuştur. Hikâye üzerinden dinin mensuplarına çeşitli mesajlar verilmektedir. Verilen bu mesajlar halkın inançlarını desteklemekte, güçlendirmekte, devamını sağlamaktadır. Hz. İbrahim’in üzerinden bir gönülde Allah ile beraber başka sevginin bulunmaması, Allah için her şeyden vazgeçilmesi gerektiği, sadakatin imanın temeli olduğu mesajları verilirken; Hz. İsmail üzerinden de babaya itaati dolayısıyla Allah’a itaat etmenin mükâfatı anlatılmaktadır. Allah uğrunda en sevilen varlıkların feda edilmesi (İbrahim için oğlu, İsmail için de canı) halk arasında büyük heyecan yaratmaktadır.

Hikâyenin etkileri günümüzde İslam dünyasının çeşitli toplumlarında devam etmektedir. Hz. İsmail’in kurban edilmeden önce yıkanması, en güzel

elbiselerinin giydirilmesi, eline kına yakılması, saçlarının taranması kurban olarak verilecek varlığın en değerlisini seçme ve onu en güzel biçimde adama inancının sonucudur. Hikâyeler ile halk inançları arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Halk inançları bir taraftan çeşitli hikâyelerle yaygın hale gelirken diğer taraftan hikâyelerin sevilerek anlatılmasını sağlamaktadır.

Kaynakça

- Akgün, Engin. (2007), “Şamanist Türk Halklarında Kurban Sungusu ve Kendisine Kurban Sunulan Varlıklar”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 44, 81-91.
- Bardakoğlu, Ali. (2002), “Kurban”, *DİA*, C 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Bardakoğlu, Ali. (2008), “Kurban”, *İlmihal II-İslâm ve Toplum*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Bayat, Fuzuli. (2007), *Türk Mitolojik Sistemi 1*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Bekki, Selahaddin. (1996), “Türk Mitolojisi’nde Kurban”, *Akademik Araştırmalar*, 1/3, 16-28.
- Beydilli, Celal. (2015), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Yurt Kitap-Yayın, Ankara.
- Çetin, Özer. (2008), *Kurban ile İlgili İnanç ve Tutumlar*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa.
- Çolak, Faruk. (2006), “İnsan Kurban Etme Konulu Bir Kıbrıs Türk Efsanesi Hakkında Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *TÜBAR*, XIX, 293-306.
- Eliade, Mircea. (2017a), *Ebedi Dönüş Miti*, (Çev.) Ayşe Meral, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Eliade, Mircea. (2017b), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 2*, (Çev.) Ali Berktaş, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. (t. y.), *Hak Dini Kuran Dili*, Feza Gazetecilik, İstanbul.
- Gögebakan, Yüksel. (2016), “Semavi ve Pagan Dinlerde Ortak Özellik Olarak Kurban’ın Resim Sanatı İçerisindeki Yeri (Hz.İsmail/Hz.İshak’ın Kurbanı ve İphigeneai’nın Kurbanı)”, *Atatürk Üniveristesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 36, 58-89.
- Harman, Ömer Faruk. (2001), “İsmail”, *DİA*, C 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kafesoğlu, İbrahim. (2012), *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- Kalafat, Yaşar. (1999), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kaşgarlı Mahmud. (2005), *Divanü Lügati't-Türk*, (Çev.) Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.
- Kuran-ı Kerim Meali*. (2011), (hızl. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Maynagaşev, S. D. (1998), "*Beltir Türklerinde Gök Tanrıya Kurban Töreni*", (Çev.) Abdülkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Olgun, Hakan. (2016), "İbadet, Ritüel ve Kurban", *Milel ve Nihal*, 13/2, 82-99.
- Ögel, Bahaeddin. (1998), *Türk Mitolojisi 1*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis. (2014), *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Roux, Jean-Paul. (2012), *Eski Türk Mitolojisi*, (Çev.) Musa Yaşar Sağlam, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Şirin, Elif. (2017), *İnsan Kurbanı Fenomeni*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Tevrat*, <https://drive.google.com/file/d/0B5P9IVUjiRQBNmpONTBPYk81UmM/edit> (Erişim Tarihi: 14.01.2020).
- Turan, Yahya. (1999), *Psikolojik ve Sosyal Yönleriyle Kurban*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

METİNLER**[1^a] Hazâ Kitâb-ı Halîl İbrâhîm İsmâ'îl'i Kurbân İder³**

Bismillahirrahmanirrahîm
Evvel Allah adına bed' idelüm⁴
Sonra dahi sözine bed' idelüm

Bir hikâyet söyleyelüm dinleyesin
'Âkil isen ma'nisin dinleyesin

Bir salavât virelüm peygambere
Din direği ol Muhammed servere

Dahi bu şekker sözi söyleyelüm
Gün gibi anı 'ayân eyleyelüm

İsma'îl'in Halîl hem ahvâlini
Şerh idelüm dinleyesin anı

Hak Te'âla anlara ne cefâlar eyledi
Sonra yine lutf u ihsân eyledi

Ol Halîl'in mâlî mülki çok idi
Velakin oğlu kızı yok idi

Şöyle kim 'ömür içinde ol Halîl
Yalvarur Tanrı'ya yâ Rabb-i Celîl

Bir oğul bağışla lutfundan bana
Sevdüğümü kurbân idem ben sana

Şolkadar kıldı münâcât Hazret'e
Tâ ki İsmâ'îl olunca ana

Bir oğul virdi ana sevgülü
Sanasın uçmağıyun ol bülbülü

[1^b] İsmâ'îl virdiler anın adını
Şekerde görmediler dadını

Şolkadar severdi katı atası
Uyku gelmezdi gözine yatası

Anı fikir idüp gezer idi dâresi
Hem anasının ciğeri pâresi

Anası sıgardı oğul yüzünü
Bir dakîka ayırmazdı gözünü

Ata ana, ana şöyle tapdılar
Allah ile 'ahdini unudılar

Dimiş idi bir oğul virgil bana
Sevdüğümü kurbân idem sana

Sözünü kıldı kabûl anın Celîl
Çok zaman virdi ana mühlet Halîl

Bir gice kim ol Halîl yatmış idi
Gaflet uykusu gözin dutmuş idi

Düş içinde çağırır Rabbü'l-Celîl
Kam ol 'ahdin nice oldu Halîl

Çünkü benden oğul istemiş idin
Sevdüğüm kurbân kılam dimiş idin

Ben oğlu bağışladım lutf eyledüm
Yâ Halîl sen dostluğu terk eyledin

Kişi evlâd sevmesi bayık mıdur
Beni terk itmen sana lâyük müdur

Bir âdemde iki gönül kılmadım
İki şey'i sevmeye kâ'il olmadım

[2^a] Her kim evlâdın seve yâ mâlını
Tamu içinde kendü bil hâlini

Yâ beni sev yâ anı sev yâ Halîl
Uyku içre söyledi Rabbü'l-Celîl

Tiz beligledi uykudan Halîl baka
Tâ ki yüz koç kurbân eyledi Hakk'a

Ol gice ferah olup yatdı Halîl
İşid imdi ne didi Rabbü'l-Celîl

Didi ey dost bu müdur terk itdüğün
Kurbân itmezsin niçün sevdüğün

Kalkup ol gün yüz sığır boğazladı
Hak yoluna anı kurbân eyledi

Ol gice kim gaflete vardı Halîl
Yine ana bir nidâ itdi Celîl

Didi ey dost 'ahdine durmaz mısın
Sevdüğün terkin sen urmaz mısın

Kalkdı anda ol Halîl bu 'ibrete
Nitesin bilmedi kaldı hayrete

Yüz devesi var idi pek sevgülü
Kurbân idüp kamusun kıldı ulu

Ey birâder işit imdi sen anı
Kurbân idüp Halîl üç yüz hayvânı

İtdi kurbân kıldım üç yüz rızkımı
Yerine getürdüm ancak nezrimi

³ Hikâye-i Halîl İbrâhîm, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 9964/1.

⁴ Her üç metin de vezin bakımından büyük kusurlar taşımaktadır. Bu kusurların yaygın olması dipnotta düzeltmeleri yapmayı güçleştirmiştir. Metne hiçbir şekilde müdahale edilmemiş, tamir yoluna gidilmemiş, metin yazıldığı şekilde okunmuştur. Metnin okunmasında anlam göz önünde bulundurulmuştur.

Böyle deyüp uykuya vardı Halîl Bir nidâ itdi yine Rabbü'l-Celîl	Anası didi meded İsmâ'îl'im Gönlümün içinde öten bülbülüm
^[2b] Dost olan dostuna böyle mi idiser Dost yoluna sevdiğün kurbân idiser	İsmâ'îl benim yüreğim yağıdır Hem dahi ciğerimin bağıdır
Uykusından uyanup gör neyledi İşbu sözlere ta'accüb eyledi	Babaya yoldaş olup şâd idicek Ben kiminle eğlenem ol gidicek
Yüz kulu varidi gâyet de şîrîn Azâd itdi anları birin birin	İsmâ'îl gözüm önünde durası Görmeyince ana gözsüz olası
İtdi kurbân eyledim yüz kulumu İşte yerine getürdüm kavlimi	Ata oğul siz gidicek düğüne Ayrılık odı düşer yüreğime
Ol gice Tanrı didi dinle sözi Yâ Halîl mashara eylersin bizi	Ben anın ayruluğun duyamam Bir dakika görmesem eğlenemem
İsmâ'îl'dür sevdiğün bilmez misin Bizim için sen anı virmez misin	^[3b] İllâ nidem er sözünü tutmalı Tutmasan tamu dibine gitmeli
Ben senin sözün tutup virdim anı Sen bana virmeyecek dostluk kanı	Çâre yok bu hasreti çekmek gerek Er ne dirse sözünü tutmak gerek
Halîl anda uykudan beligledi İsmâ'îl'üm diyüben çok ağladı	Böyle diyüp İsmâ'îl'in saçını Tarayup boynına bend itdi anı
Âh nidem ger dirsem anasına Doymaya kimse bu firkat yâsına	Toğru gelüp hoş sığadı kollarını Kınaladı İsmâ'îl'in ellerini
Meğer oldur bu sözi ben saklayam Düğüne okudılar bizi diyem	Gözlerine sürme çekdi anası Didi ananın ciğeri pâresi
Böyle diyüp İsmâ'îl alam gidem 'Arafât'a iletüp kurbân idem	Çıkarup kaftanların aldı eline Giydirüben bir bir İsmâ'îl'ine
Anası sanur anı bilmez düğün Sonra derdi yüreğim olur doğün	Çizmesin önüne kodı anası Oğlunu kendü özinden sakınası
İşbu tedbîri Halîl fikr eyledi İsmâ'îl'in anasına söyledi	İsmâ'îl öpdü ananın elini Hasret bükdi anın bilini
^[3a] Anasına didi kim yâ Hâcerâ İsmâ'îl'in terli saçını tara	Oğlunu kucaklayup öpdü gözin Yüzüne sürdi ananın gül yüzün
Elâ gözlerini anın sürmele Ol mübârek ellerini kınala	Didi senden ben nice ayrılalım Ayrılık oduna nice doayım
Çizmesin giydür dahi ayağına Ol anası yüreğinin yağına	İşbu resme nice sözler söyledi Elin aldı Halîl'e ismarladı
Hem dahi kaftanların giydüresin Benim ile düğüne gönderesin	İsmâ'îl emânet sana yâ Halîl Önüne düşüp ana olgıl delîl
Ka'be tarafında vardır bir düğün Düğüne okudılar biri bugün	Döndü oğluna didi ayrılmagıl Göz açup hem Halîl'den ayrılmagıl
Şöyle bilkim ol düğün kutlu ola İsmâ'îl benim ile bile gide	^[4a] Derde korsun anayı biriciğüm Cümle 'ömrim hâsılı yavruçığım
Yoldaş olup babayı şâd eylesün Hem düğün dahi temâşâ eylesün	Çünkü yola girdiler oğul ata Bakın imdi evde olan firkata

Anın ardınca ana taşra çıkar
Yüreğe sanki bir od düşmüş yakar

Yâ Halîl urdun yüreğe yâreyi
İllâ bu söz yüreğe kâr eyledi

Son sözi söyleyem işidesin
Beni öldürüp de anda gidesin

Ahret evlerine beni gönderin
Kande giderseniz anda gidin

İşbudur vasiyyetim diyecek
Son nefesde sana söyleyecek

Şol gözün kim sürmeledim bilesin
Meyyitim ol gözleriyle göresin

Diyesin kim bu gözüm sürmeleyen
Gice gündüz fikrimin kaydın yiyen

Derdimi mihnetimi çeken anam
İsma'îl'im diyü bakan anam

Ol mübârek ellerin kınaladım
Derdime dermân ola didim

Ol da kande anları kim alasin
Ol eliyle salıma yapışasin

Ayağına çizmesin giydürdüm için
Ben ölünce kabrine gelmek için

[4b] Ol ayağın bize düğüm bilesin
Kabrim anınla ziyâret kılasın

Tatlu dil ağzındadır dud[u] gibi
Kabrim üstünde öten bülbül gibi

İsma'îl'im girü bile bakmasun
Hem ananın hasretini çekmesün

Gitdi anlar yalnız kaldı ana
Dönüben geldi eve yana yana

Şeytân ol dem girdi fitne donına
Ağlayarak geldi Hâcer yanına

Sordı Hâcer ana kimsin ey kişi
Hâcetin ne ise bitürem işi

Didi geldim ben teselli kılmaya
İsma'îl hâlini haber virmeğe

Ne durursın kanı nâzlı İsma'îl
Anı boğazlamağa gitdi Halîl

Hâcer eydür hiç atası kıya mı
Düğüne alup gidüp öldüre mi

İblis eydür ana kim yâ Hâcere
Halîl anı dostuna kurbân vire

Hâcer eydür ana hey kişi karâr
Kim ola kim oğlunu kurbân vire

İblis eydür öyle buyurdı Celîl
İllâ sözi yüreğe kâr eyledi

Nazlı nazlı söyledi kim İsma'îl
Ey 'aceb neyledi kim seni Halîl

[5a] Tokuz ay seni yüreğümde sakladım
Her gice hem bişğini bekledim

Sakınurdum kendi özümden seni
Firkate düşürdün ahîr sen beni

Ey güzel saçın taradüğüm kuzı
El kınalı sürmeli elâ gözli kuzı

Ey elimde bir tutam gonca gülüm
Ol gülün içinde öten bülbülüm

Ey ananın kucağında nazlanan
Tokuz ay batnım içinde gizlenen

Ey mübârek ayağa çizme çeken
Anayı öksüz koyup oda yakan

Ey güzel kaftanların sırtına giyen
Baba ile düğüne gidem diyen

Baba ile bile giden İsma'îl
Kande eyledi 'aceb seni Halîl

Gitdi iblis Hâcer ağlar zâr zâr
Dinle şeytân dahi ne fitne kılar

Ol la'în atlandı fitne atına
Şoldem irdi İsma'îl'in katına

Didi İsma'îl neye geldin bize
İşidüp iblis anı geldi söze

Didi kim güzel İsma'îl gele
Anan hâlin diyeyim anı dinle

Ananın derdi anı dinle sözi
Firâğından kör olmuş iki gözi

[5b] İsma'îl eydür ey yalancı kişi
Kalkup evden düğüne gitse kişi

Anası anın için firkat kıla
Düğüne giden kişi irte gele

İblis eydür öyle sandın İsma'îl
Seni boğazlayısar bugün Halîl

Nerede düğün anı sorar mısın
Kancaru gitdüğünü bilür misin

Bu kez İsma'îl didi kim iblise
Tanrı buyruğın sayan ol telbise

Ben atanın yüreğinin yağiyam
Hem ananın ciğerinin bağiyam

Çünkü derdime doyup nice kıya
Bu babaya neyledim boğazlaya

İblis eydür öyle buyurdi Celil
Seni kurbân idiser bugün Halil

Seni düğün var diyü aldadisar
İletüben anda kurbân viriser

İsma'îl didi babaya ey Halil
Dön gidelüm hiç düğün hâcet değil

Dinlemedi kim bu kişiden sözi
Görmez olmuş dertli anamın gözi

Oğlunu yavı kılan anacığum
Ağlayup gözsüz kalan anacığum

Ey 'aceb yüzünü görem mi ana
Böyle diyüp ağladı yana yana

[6a] Oğlunun firâğını gördi ata
Nitesin bilmedi kaldı hayrete

Ne yaman mihneti çeker olmuşam
İki dostun arasında kalmışam

Bilmezem kankısını terk eylesem
İsma'îl'im Hakk'a kurbân eylesem

Ne cevâb virem anın anasına
Doymaya taşlar anası yasına

İsma'îl'i virmesem dost yoluna
Eve iletsem anası sevine

İllâ Hakk'ın emrini terk itmeli
Hem ahir tamu dibine gitmeli

Çâre yokdur İsma'îl'den giçem
Uçmağün kapusını evvel açam

Döndü didi ol Halil evlâdına
Şeytân dirler bu kişinin adına

Bu ki iblis kendi kadrin bilmedi
Hem dahi Âdem'e secde kılmadı

Bu ki her kişi azdursa gerek
Kendü ile tamuya koysa gerek

Sen inanma bu la'înin sözlerin
Kande görmüş bu ananın gözlerin

Bir taşla urup iblis satını
Sürdi cennetden bu Âdem atayı

Çünkü İsma'îl işitdi bu sözi
Bir taş atdı iblisin çıkıdı gözi

[6b] Saymayup atasının sözini
Urdu çıkardı la'înin gözünü

Halil eydür iblisin çıkıdı gözi
Bizim ile kalmadı hiçbir sözi

La'în kör oldu gidelüm tizrek
Hak yolunu görmeyen böyle gerek

Ata oğul iblisi kör itdiler
Anı koyup ol aradan gıtdiler

İsma'îl'i aldakup gıtdi ata
İrdiler bir gün dahi 'Arâfat'a

Çünkü bunlar 'Arâfat'a irdiler
Anda bir halvet makâma vardılar

Döndü Halil İsma'îl'e ey kuzı
Dinle bu dertli atandan sözi

Sayma atandan sözi yâ İsma'îl
Seni kurbân istedi Rabbü'l-Celil

Tanrı buyruğün oğul saymazam
Hem seni öldürmeğe ben kıymazam

İki dostın arasında kalmışam
Ne yaman derde giriftâr olmuşam

Sana tanışuk oğul fikir eylegil
Kankısına râzısın söylegil

İsma'îl eydür Halil'e ey atam
Dost gerek dostun sözünü dutam

Râzı oldum ben dahi Hak'dan yana
Hak için ne iderisen it bana

[7a] İllâ baba sen beni öldürecek
'Arâfat'da Hakk'a kurbân viricek

Çünkü lâyıık olmuşam ben kul cefâ
N'iderim fâni var iken bekâ

İncidesin o hasret çeken
İsma'îl'im diyü yola bakarı

Ne cevâb virirsin ol bî-çâreye
Oğul acısı gören bî-çâreye

Bir dahi meğer eve varmayasın
Dertli anamın yüzün görmeyesin

Kim n'olaydı evde bari söylesen
Kurbân olacağımı şerh eylesen

Anama sarılup kuçayıdum
Toya toya yüzüne bakayıdum

Bana olan kimselere ola mı
Bu hasretlik kıyâmete kala mı

Gice kalkup bişiğimi bekleyen
Tokuz ay gönül evinde saklayan

Bu saçımı nazlı nazlı tarayan
Gice gündüz fikrimin kaydın yayan

Ey güzel gözlerime sürme çeken
Hem dahi ellerime kına yakan

Şimdiki hâlimi de bile mi ki
Ana hakkını helâl kıla mı ki

Çünkü Halîl dinledi işbu sözleri
Yaş tolukdı görmez oldı gözleri

[7b] Didi cânım İsmâ'îl neyleyelüm
Çâre nedür bu işe ne kılalum

İsmâ'îl eydür Hak emrin eylegil
İşbu elim ayağım bağlagıl

Cân acısı güç olu[r] kim çekinem
Hatâlayın bir yanına dokunam

Korkarım ki 'âsi olam ataya
Hasret oldum çünkü dertli anaya

Halîl eydür nice bağlayam elin
Yâ nice ötmez idem bülbül dilin

Hem boğazlamağa nice döyeyim
Gül yüzünü nice boyayım

Hâl budur ki ben seni boğazlayam
Anan sorar ise ne cevâb virem

Gel berü hey kuzucağım İsmâ'îl
Tanrı'nın emridür darılmagıl

İsmâ'îl'i babası bek bağladı
Döyemedi zâru zâru ağladı

İsmâ'îl eydür nedür ağladuğun
Hüznile cân u ciğer dağladuğun

Aldadun düğüne gidüp bile
Böyle mi kavil eyledin anamıla

Çünkü bu işi bana ider idin
Boğazlamağa alup gider idin

Bu işi evde disen bana ola
Baka idim anama doya doya

[8a] Öpe idim hâk-i pâyini melâl
Emzürdüğini bana kılaydı helâl

Elvida' olsun sana cânım ana
Benim için gezersin yana yana

Sen sanursın beni gitdi düğüne
Ben tuş oldum Tanrı'nın buyruğuna

Biz mutî'uz her ne kim Hak'dan gele
Ana hasreti beni deli kıla

Ayruluğı kul başına virmesin
Ana yokluğunu kimse görmesin

Âh nidem ana yüzünü görmedim
Hem dahi nice olduğumu bilmedim

Ana anda kuzı bunda hasrete
Kaldı bu hasretlik tâ kıyâmete

Şâh-ı İbrâhîm Anasına Yâsı⁵

Bugün ötmez oldu dilim
Bağlandı ayağım elim
İşbu hâlim sana ma'lûm
Ola mı ki anacuğum

Babamın bana kasdı ne
Boğazlayınca dostuna
'Aceb meyyitim üstüne
Gele mi ki anacuğum

Böyle buyurdı Zül-celâl
Solumaz bu güzel cemâl
[8b] 'Aceb emzürdüğün helâl
Kıla mı ki anacuğum

Boyun virdi Hakk'a ata
Dünyâsın ahrete sata
Bu hasretlik kıyâmete
Kala mı ki anacuğum

Baba vardur diyüp düğün
Getürüp bağladı bugün
Bu dertli yüreğe düğün
Ola mı ki anacuğum

Kurbân olduğumu bile
Yola gire yile yıla
Güzel saçın yola yola
Gele mi ki anacuğum

Ne gelür dertli başlara
Mutî'uz cümle işlere
'Aceb başını taşlara
Ura mı ki anacuğum

Ey ata dost da'vâsını kılasın
Dost yoluna beni kurbân viresin

⁵ İsmail'in ağzından bir ağıt. Yedi dörtlükten oluşan, sekizli hece ölçüsü kullanılan şiir, koşma nazım biçimiyle yazılmıştır.

Sen bir oğul ile ben bir cânıla
Zî-safâ dost olalum sultânıla

İşit imdi ol Halîl'in işini
Kibleye çevirdirdi anın başını

Hem dahi sağ eline bıçak alur
Sol eliyle başçugazın kaldurur

^{19a]} Çünkü bakdı İsmâ'îl'in yüzine
Hem tuş oldu ol ela gözlerine

İsmâ'îl'in çünkü gözleri bakar
Ol Halîl ağlayuban yürek yakar

Çaldı İsmâ'îl'e yetmiş kez bıçak
Kesmedi hem nice çaldı ol yarak

Bu kez Halîl bıçağı çaldı taşa
Kesdi bıçak ol taşı başdan başa

Didi kim yâ bıçak kesdin bu taşı
Niçün tamâm eylemedin bu işi

Dile geldi ol bıçak söyledi
Kesme didi bir kılını Hak emir eyledi

Buyruk anındur buyuran oldurur
Cümle bu işleri kılan oldurur

Ben ne kıldım beni urdun taşa
Yâ ne suç eyledim Halîl Paşâ

İşbu hâl içre iken irdi Cebrâ'îl
Esselâmü 'aleyke yâ Halîl

Hem dahi bir koç virmiş Celîl
Yürüderek getürdi anı Cebrâ'îl

Tanrı selâm kıldı sana yâ Halîl
İşde bir koç virdi sana Rabbü'l-Celîl

Didi dostum gönlü olmasun kezîm
İşde buyurdi ve "*fedeynâhu bi-zibhi'n-'azîm*"⁶

İsmâ'îl'i biz ana bağışladuk
Hem anın hakkında ihsân eyledik

^{19b]} Ol koç boğazladı anda Halîl
Anları şâd eyledi Rabbü'l-Celîl

Gitdi Cebrâ'îl gine Hazret'e
Bakın imdi siz dahi bu 'ibrete

Tanrı'nın dostı Halîl gibi gerek
Dos[t] yoluna varını virmek gerek

Boğazladı didi Allahü ekber
Didi şâd olup Allahü ekber

Bir alaca güzel koçidi ey cân
Ki Hâbil eylemişdi anı kurbân

Çalab makbûl idüp uçmak içinde
Koyup otlar idi her bağ içinde

Ata sevindi oğlan sevindi şâdân
Kim ol kurtuldu koç oldu kurbân

Çıkup İsmâ'îl ol tağdan çağırdı
O halkı kurbân kığırdı

İşitdi ol cemâ'at anda irdi
Ulaşdurup etin anlara virdi

İki yüz kişiye bahşi itdi andan
Dahi bir pâre eksilmedi etden

Derisin aldı hem başın ayağın
Hem içinde anın iç yağın

Kalan etin dahi bişürüp virdi
Anı yimekliğe halkı üşürdi

Tükenmedi kaldı yirinde et
Götürdüğüne virdi hep

^{19a]} Kalanın doğrayup kuşlara atdı
Ol eti kuşlar gücile düketdi

Eğer İbrâhîm ivmeyeydi ol ete
Dükenmezdi tâ dura kıyâmete

İvüp tüketmeğe başladı eti
Zirâ kim şâdmân oldu cânı

Bu yana Hâcer oturmuşıdı gamma
Yüreği tutuşup gözleri ağmâ

Kapuda durup yola bakardı
Gözlerinden kanlu yaşlar dökerdi

Gâhî âh idüp iniler idi
Gâhî dört yanadan ün dilerdi

Gören halkı şâdmân olup gelürler
Ata oğul ile handân gelürler

Şükürler kıldı ol yüzün yire sürer
Segirdüben karşı anlara vardı

Tutup oğlançuğın öpüp sevindi
İken şâdân olup geldi sevindi

Terahlar gitdi hem geldi ferahlar
Ferahlar bitdi cün gitdi terahlar

⁶ "Biz ona kurtuluş bedeli olarak büyük bir kurban verdik" (Saffat/107).

Halîlullah bir iki ay anda oldu
O yir ma'mûr olup nûrıla toldı

Denizden tâ Şâm'dan tâ ki beğler
Var ise olurlar ol yirde bekler

Gelüp ol şâha kıldılar selâmı
İşitdiler çün andan hep kelâmı

^[10b] Ol İsmâ'il'i beğ itdiler anda
Ol ile cümle beğ kıldılar anda

Çün Allah yoluna cân kodı kurbân
'Arab iklimine ol oldu sultân

Koyunun sığırın hod yok hisâbı
Gelene yir bulumazdı ko yası

Bir ulu şehir yapıdı ol ilde
Bahadır şehir oldu ol ilde

Halîlullah anı görüp sevindi
İğen şâdân Allah yavlak güvendi

Halîlullah çün oğlunu beğ itdi
Koyup oğlunu ol Şâm'a gitdi

O koçun derisin sofrâ düzdi
Yünün saraya armağan iletdi

Ne yün kim cümle ebrûşim harîr
Getürsen katına olmaz nazîr

Kilim düzetti anda anı Sâre
Mu'azzez sakladılar anı yire

Kodılar anı bir sandık içinde
Kim andan iyü nesne yok içinde

Halîlullah'dan ol İshâk'a kaldı
Değüp Ya'kûb'a seccâde kaldı

Bunda hatm oldu bu destân nire
Vir salavât sıdkıla peygambere

Okuyanı dinleyeni yazanı
Yaradulanı rahmetinle yarlığla kıla yâ ganî bi-
rahmetike

[Dâstân-ı Halîlül'r-Rahmân İbrâhîm ve İsmâ'il]⁷

^[60b] Şöyledir tefsîr içinde ol Halîl
Yalvarup ider dâ'imâ yâ Celîl

Bir oğul başısla lutfından bana
Sevdüğümü ideyin kurbân sana

Anca yalvardı dünü gün Hazret'e
Tâ Halîl İsmâ'il'e oldu ata

Toğdı İsmâ'il'i oldu sevgülü
"Len tenâlu'l-birre hatta tunfikûn"⁸

Ya'ni kim sevdüğünü virmeyesin
Sevdüğün nesneye irmeyesin

Düşde dindi ol Halîl'e bir gice
Sana hod sevdüğün virdi de hoca

Çünkü virdi Hak sana istediğün
Dendi ana eyle kurbân sevdüğün

Tanla yüz koç kurbân eyledi Halîl
Gicesi kıldı gine fermân Celîl

Sevdüğünü vir bize dendi ana
Çün yalan da'vî yakışmaz hiç sana

Ertesi yüz deve kurbân eyledi
Gicesi Hak gine fermân eyledi

Sözüne turmadın sen yâ Halîl
Turmayan sözine hûn olur zelif

^[61a] Yüz atı varıdı gâyet sevgülü
İrtesi eyledi kurbân ey ulı

Çün Halîl eydür tamâm iş işledim
Sevdüğümün kamusın başışladım

Düşde dindi yâ Halîl işlemedin
Sevdüğünü bize başışladım

Sevdüğün oğlun durur bil yâ Halîl
Bizim için anı kurbân eylegil

At deve boğazlamağı sen kogıl
Tur bize İsmâ'il'i boğazlagıl

Uykusından ol Halîl begilledi
Sevgülü oğlum diyü çok ağladı

Eydür eğer dirisem anasına
Oturban ağlar oğlı yasına

Ben bugün bu sırrı bunda gizleyem
Düğüne gitmekliğe yüz gözleyem

Aldayup İsmâ'il'i alam gidem
İletip ol Hâlık'a kurbân idem

Geldi İbrâhîm didi ol Hâcer'e
Yu başın İsmâ'il'in saçın tara

⁷ Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 9087/2.

⁸ "Len tenalul birre hatta tunfiku mimma tuhibbun, ve ma tunfiku min şey'in fe innallahe

bihi 'alim" (Ali İmran/92). Meal: "Sevdiğiniz şeylerden (Allah için) harcamadıkça asla iyiliğe eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu bilir."

Yuyuban dülbendin elin kınala
Tâ benümle vara düğüne bile

[61b] Ne bilür miskîn ana atasınun
Oğlunu boğazlamağa iltesin

Turıgeldi hoş sığadı kolların
Kınaladı İsmâ'il'in ellerin

Tonunu geydirdi hep basmarladı
Oğlunu atasına ısmarladı

Didi ayrılma atandan ey cânım
Dünyâda sensin ümidüm bil benim

Dünyâyı senünile görür çün gözüm
Tezce gel sana türâb olsun yüzüm

Böyle deyüp çıkdı oğlın gönderüp
Geldi eve sonra girü dönüp

Geldi bir şeyh sûretinde ol la'ın
Dedi geldim sana olmağa mu'ın

Eydür eyvâh nâzenin İsmâ'il
Aldı boğazlamağa gitdi Halil

Hâcer eydür ey koca 'aklın kanı
Atası düğüne alıp gitdi anı

İblîs eydür öyle buyurdı Celil
Dostudur sözün sınıamaz Halil

Hâcer eydür çün buyurdı Hak ana
Yâ niçün şeytânlık idersin bana

[62a] Yüri var git bana olmadın mu'ın
Şindi bildim sensin ol iblîs la'ın

Gerçi Hâcer iblîsi hor eyledi
İllâ bu söz Hâcer'e kâr eyledi

Gitdi şeytân Hâcer ağlar zârı zâr
Gözle şeytânı nice hîle düzer

Ol la'ın atlandı hîle atına
Erdi şoldem İsmâ'il'in katına

Didi tuydı ol senin miskîn anan
Seni öldürmeğe gitdüğün atan

İdüp ağlar İsmâ'il'üm kanı der
Ol beni gönderdi kim seni okur

İsmâ'il eydür ne dersin ey kişi
Benümle atamun hoşdur başı

Dünyâyı benim gözümile görür
Şöyle sever beni nice öldürür

Şeytân eydür seni boğazlar Halil
Kakıyup taş aldı oldem İsmâ'il

Urup iblîsin çıkardı bir gözin
Dinlemedi asla ol itin sözün

Aldı İsmâ'il'in elin eline
Ol Halil hem gitdi sahrâ yolına

[62b] Gide gide erdiler bir halvete
Diledi Hakk'ın buyurduğın tuta

Eydür ey Hak ciğerimdir nideyim
Yavırcağımı nice terk ideyim

Anı boğazlamağa nice kıyâm
Yâ şu nâzik gevdesin nice soyam

Ey kuzucağım seni kande koyam
Soricak anan seni ben nideyim

Didi buna çâre ne etmek gerek
Bugün İsmâ'il'i terk etmek gerek

Aldı İsmâ'il'in elini çeker
Gözlerinden sel olup yaşlar akar

Döndü İsmâ'il babasına bakar
Gördü anın gözlerinden yaş akar

Eydür ey baba nedir ağladığın
Şindi bildim sen beni aldağın

Dimedin mi düğüne iletem bile
Böyle mi kavlı eyledin anamıla

Yâ ne idi sen beni aldağın
Yâ nedir şindi dönüp ağladığın

Halil eydür dost sözün sınıamazam
Gizli râzımı sana diyemezem

[63a] Eydivir dir baba bana râzını
Ne buyurursan sımayayım sözünü

Eydür ey oğul ne diyem ben sana
Seni kurbân eyle dir dostum bana

Dostıla dostluk da'vîsin kılam
Lâ-cerem ben İsmâ'il'den el yuyam

Pes ne durursın ol dostundurur
Beni kurbân eyle çün dost buyurur

Ben bir oğul sen atamsın cânıla
Çok midur dost olmağa Sübhân'ıla

Kes eğlenme başım tizrek
Ger varısa sende demirden yürek

Didi oğul bir öğüt virgil bana
Soricak anan ne diyeyim ben ana

Şindi hoş ki ben senin terkin uram
Sensiz ol anana yalnız varam

Hani oğlum dirise ben ne diyem Yâ ana kaydını nicesi yiyem	Didi baba ben ki 'âsi değülem 'Âsiler gibi niçün bağlu olam
Oğlı eydür ey baba anam ırâk Ne turursın çünkü idersin firâk	Elimi ayağımı çözgil satı' Bileler kim Hakk'a olmışam mutî'
Ne bakarsın emr-i Hakk'ı işlegil Bende olan hakkını bağışlagil	Çöz ellerin kanırban boğazın Çaldı bıçağımı tâ yetmiş kezın
[63b] Sabr ideyim çünkü budur emr-i Hak Turma tezgil boğazıma çal bıçak	Şunca çaldı olicak hiç kesmedi Nice kessin çün Çalab kesme dedi
Ka'be'ye karşı oturdu İsmâ'îl Aldı bıçak üstine geldi Halîl	[64b] Kakıyuban bıçağı çaldı taşa Kesdi bıçak ol taşı başdan başa
Elügin kaldırdı çünkü kese baş Atası oğlı yüzine oldu tuş	Eydür ey 'âsi bıçak kesdi taşı Yâ niye bitürmedin sen bu işi
Kaynayuban taşdı rahmet denizi Yaşıla toldı babasının gözi	Dil virüp bıçağa dedi Halîl Kesme dedi bir kılını ol Celîl
Oğlı eydür tutuban beni getür Gözümü bağla yüzüm yere yatur	Neyledim ben seni beni urdun taşa Yâ ne suç eyledi oğlun ey paşâ
Tâ ki senin yüzüne ben bakmayam Hem yüreğın hasretile yakmayam	Hakk'ıla dosluk da'vîsi eyledin Neyledinse hep sana sen eyledin
Sevgi gözdedir bakup döymeyesin Beni boğazlamağa kıymayasın	Çün uyuyup kendine kıldın cezâ Dost olup uyuyana budur cezâ
Hem emânet bıçağın pek bile Dahi bağla elimi pek iyi bile	Çün Halîl'e bıçakdan değdi cevâb Pâdişâh Cebrâ'îl'e kıldı hitâb
Ansızın bıçak çalarken el salam Sana tokunubanı utlu olam	Tiz yetişdir koçı İsmâ'îl'e sen Yerine etdim kabûl çün anı ben
Hem babacığım dilerem senden hoş İletesin benden selâm anama hoş	Çün getürdi koçı anda Cebrâ'îl İsmâ'îl kurtuldu şâd oldu Halîl
Diyesin incinmeye hergiz sana Ahiret hakkın helâl itsün bana	Hak nidâ kılup dedi senin işin Yerine geldi çü İbrâhim düşün
[64a] Anasından ayrılacak kızılar Anaları ister anı öziler	Bizim için çekdin oğlına bıçak Dosluğın hazretüme oldu çok
Gör dahi şu dünyâda neler olur Kuzısından ayrılan meler olur	[65a] Yâ İlahî ol Halîl'ün hakkıçün Dahi İsmâ'îl nebînin hakkıçün
Kuzıdan ayrıldığına meleye Çevre yanın gözleyüben dileye	Hâcer ana hürmetiçün yâ İlah Cümlemüzi yarlığa ey Pâdişâh
Bir emânet dahi var cânın için Hâtırın yıkma anın benim için	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât Sen 'amel kıl yarılır nûrdan berât
Benden ayrıldığı dert ana yeter Ana bir bencileyin kande biter	
Çün vasiyyet idüben çökdi dizin Atası bağladı şol nergiz gözin	
Elini ayağın çün bağladı Bakıban İsmâ'îl anı ağladı	

^[17b] **Hazâ Dastân-ı İsmâ'îl⁹**

Çal kulağın aç dinle bir zamân
Bir 'acâyib bir garâyib dâsitân

'Aşkıla bir hoş salavât virelüm
Söze andan başlayuban gidelüm

Hakk Te'âla Âdem'e kıldı vücûd
Kıldılar ana melâ'ikeler sücûd

Âdem'ün geldi belinden evliyâ
Bî-hisâb oldu cihânda evliyâ

Enbiyânın biri sultân-ı kerem
Ol Halîlullah-ı şâh-ı muhterem

Şöyle okudum kitâbda her gice
Ka'be'nin bünyâdın iderin ey hocâ

Uyhuya varmaz idi ağlar idi
Dileyüp Hakk'dan gönül bağlar idi

Eydür ey Hak bir 'ayâl virgil bana
Sevdüğümü kurbân eyleyem sana

Neyleyüp ol hoş gönülden diridi
Tanrı'dan ol 'ayâl diler idi

Kırk gice uyumadı sağışladı
Hak ana İsmâ'îl'i bağışladı

Anca yalvardı dün ü gün Hazret'e
Tâ Halîl İsmâ'îl'e oldu ata

Hâceti İbrâhîm'ün oldu revâ
Kurbân etdi Hakk' için beş yüz deve

İsmâ'îl oldu arada sevgülü
"Len tenâlu'l-birre hatta tunfikûn"

^[18a] Besledi İsmâ'îl'i kim büyüdi
Geldi uyku İbrâhîm'e uydu

Düşünde gördi kim ana Hak söyledi
Niçün kurbân eylemezsin sevdüğün

Yüz devesi varıdı ki sevgülü
Şöyle kim cümle deveden sevgülü

Tanlayıcak turur katarıla yeder
Vir salavât eyidim varup nider

Yüz deveyi kurbân eyledi Halîl
Ol gice yine nidâ kıldı Celîl

Yine düşde kurbân virmedün
Kavline bütün sözine turmadun

Yâ Halîl sen kavline turmaz mısın
Sevdüğün nesneyi terk etmez misin

Yüz has atı var idi gör neyledi
Sıra sıra kamusun boğazladı

Halîl eydür işi tamâm işledim
Sevdüğümü cümlesin bağışladım

Yine düşde gördi ki işlemedin
Sevdüğünü bana bağışlamadın

Tur örü nice yatarsın uyan
Hakk'dır ahir bu sözi sana diyen

Kurbân eyle İsmâ'îl'i tur örü
Sana ben vireyim bana virgil girü

'Aşkımıza kurbân eyle oğlunu
Tur örü yerine getir kavlini

İsmâ'îl'dir sevdüğün bil yâ Halîl
Bizim için anı kurbân eylegil

^[18b] At deve boğazlamağı sen kogıl
Turmagıl İsmâ'îl'ün kanayugıl

Çün Halîlullah uyandı uykudan
Ditremek dutdı anı ol korkudan

Yine yatdı ol düşi gördi yine
Turgıl oğlunu yugıl kızıl kana

Ol gice yetmiş kezin gördi düşi
Didi işlemek gerek işbu işi

Tanrı'nun buyruğıdur tutmak gerek
Ol ne dise ol sâ'at itmek gerek

Uyhudan turdı Halîlullah örü
Korkudan olmışıdı benzi sapsaru

Uyhudan çün İbrâhîm beligledi
İsmâ'îl'üm deyüben çok ağladı

Eydür eğer dir isem anasına
Bencileyin od düşerse cânına

Yeğrek oldur ben sözi gizliyem
Düğüne gidem deyü yol gözliyem

Aldayım İsmâ'îl'i alam gidem
İlerü ben halvetde kurbân eyleyem

Geldi İbrâhîm buyurdı Hâcer'e
İsmâ'îl'ün yu başın saçın tara

Giydür ana iri iri tonların
Digil ana kim 'amâmın hoş sarın

⁹ Dâstân-ı İsmâ'îl, Millî Kütüphanesi, 06 Mil Yz A 6823/5.

Bir eyü dost düğine okır beni
Bana hoş kim düğüne iletem anı

Ne bilürdi miskîn anın anası
Oğlını boğazlamağı iltesi

^[19a] Turdı geldi hoş sığadı ellerin
Kınaladı İsmâ'îl'ün ellerin

Dahi aldı eline bir hoş tarak
Başını taramağa kıldı yarak

Taradı başın oturdı soluk
Saçlarını eyledi iki bölük

İsmâ'îl'e tonlarını giydürür
Atasıyla İsmâ'îl'i gönderür

Görüşüben öpdi hem iki gözün
Kuçdı boynın yüzine urdı yüzün

Eydür ayrılmağı atandan cânım
Dünyâda var ümîdim sensin benim

Gözlerim senünle gördi 'âlemi
Tizrek gel yola bakdırma beni

Çün atası İsmâ'îl'i aldı gider
Vir salavât ideyin varup nider

Çünkü görünmez bulud ol aradan
Gör ne kılur bu cihânı yaradan

Geldi İblîs bir kocalayın olup
Fitneliğe ol yavuz mel'ün tolup

Geldi İsmâ'îl atası katına
Söyledi çün kendözünün yanına

Didi bu ne işdi kim işledün
Kendözün kendü 'ayâlin taşladın

Oğlını sen virüpün ölmeğe
Öyle sandın vardı girü gelmeğe

Vardı İsmâ'îl dahi gelmeyiser
Görklü yüzün gözlerin görmeyiser

^[19b] Gözlerin görmeyiser görklü yüzün
Kulağın işitmeye tatlu sözün

Ey nice zahmetle besledin anı
Şimdi anası anda kanı

Ey dirîğâ nâzenîn ol İsmâ'îl
Atası boğazlar anı ey gâfil

Kim 'aceb İbrâhîm'e ol neyledi
Döndi İsmâ'îl'e atası söyledi

Ne suçın bildi anın ey bî-haber
Oğlı kanın İbrâhîm niçün döker

İblîs eydür işbu sözi bellü bil
Hak buyurdu kurbân it oğlın Halîl

İsmâ'îl'i ol gerek kurbân ide
Tutmaya Hak buyruğunu pes nide

Zîrâ emir kıldı böyle ol Celîl
Dostıdır sözün sıyamaz bilgil Halîl

İsmâ'îl'ün atasıdır ol bilür
Ol Halîl'dür yavuz işi kaçan kılur

Tanrı buyurdu ise ol oğlın
Kurbân idüben döke anda kanın

Ey la'în çün dost ola buyurucu
Sensin arada İblîs yol urucu

Kulı buyruğunu Hakk'un eylesin
Söyleme la'în koca ko söylesin

Buyruğ anın kul anındur ol bilür
Ol Halîl'dir yavuz iş nite kılur

Çünkü anda bulmadı yüz ol la'în
İşit imdi ol nider yavuz mel'ün

^[20a] Geldi İsmâ'îl katına söyledi
Sana atan bıçağını bileledi

Şimdi dökiser senin ol kanım
Senden ötri ağladısar anam

Zîrâ tuydı ol senin miskîn anan
Seni boğazlamağa iletdüğün atan

Bana ündür İsmâ'îl'üm kanıdır
Uş beni virdi seni okur

Kande gidersin atana uyuban
Seni boğazlar atan öldürüben

İlter atan uş seni öldürmeğe
Sana geldim uş bunu bildürmeğe

Varmagıl atan ile döngil girü
Sana didüm bu sözi gel dön girü

Döndi İsmâ'îl didi kim ey koca
Söyledüğü sözler senin nice

Benim atam kanımı niçün döker
Çün halîlüm deyü Hak anı öger

Kangı peygamber 'ayâlinün kanın
Döküben yere anın aldı cânın

Kim benim atam dahi döke kanım
Bu ne ma'nîdür suçum nedür benim

Dünyâyı benim gözümile görür
Kati sever beni neye öldürür

Yürü git ayruk bana söylemegil
Gitdi atam var beni eğlemegil

İblîs eydür seni boğazlar Halîl
Kakıdı taş aldı atdı İsmâ'îl

^[20b] İblîsün urdı çıkardı gözün
Vir salavât şeytândan kurtulasın

İrdi İbrâhîm'e didi ey baba
Bir koca gördim sakalı key kaba

Didi bana kim atan ilter seni
Öldürür bu dem döker senden kanı

İlter atan uş seni öldürmeğe
Geldüm uş bunı sana bildürmeğe

Kakıdım urdum çıkardım sağ gözün
Şöyle itdüm bilmezim ey pâk-i din

İbrâhîm didi ki ol iblîs idi
Fitnesi çok fikri çok telbîs idi

Eyü kaldın sen anı işitmedin
Korkuban girü dönüp sen gitmedin

Ey nice kişileri ol azdurup
Eyü yoldan çıkarup yavız deyüp

Seni diler idi dahi aldaya
Uslu kişi iblîse kaçan uya

Tanrı etdi cânına la'net taşın
Eyü varup sen de çıkardın gözün

Aldı İsmâ'îl'ün elin eline
Gider imdi düşdi sahrâ yolına

Gide gide irdiler bir halvete
Tanrı'nun buyruğın gerek tuta

Eydür ey Hak ciğerimdür nideyim
İsmâ'îl'i nicesi terk ideyim

Yâ boğazlamağa nice döyeyüm
Görklü yüzün nice kan boyayım

^[21a] Öyle eydür ne çâre itmek gerek
İsmâ'îl bugün terk itmek gerek

Çaldı yetmiş kez bıçağı oğlını
Ditrer ellerini kesmez bir kılını

İsmâ'îl eydür şefâ'at gözdedir
Yüz yüze bakmayıcak bir yerdedir

Eydür İsmâ'îl atalık mührin getir
Gözlerim bağla yüzümü yere sür

Tâ senin yüzüne kim bakmayın
Dahi hem yüreğini yakmayın

Mihri gözdedir bakam döymeyesin
Beni boğazlamağa kıyma[ya]sın

Ol emânet bıçağı sen bile
Hem elümi katı bağla ip ile

Olmasun bıçak çekerken el salam
Sana tokına yarın oda yanam

Bir dahi senden budur ki dileğim
Anama gösterme kanlu gölmeğim¹⁰

Çün vasiyyet kıldı çökdi dizin
Bağladı atası nergis gözlerin

Elini ayağını çün bağladı
İsmâ'îl kendüye bakdı ağladı

Eydür ey baba ki âsi değülüm
'Âsiler gibi niçün bağlu elüm

Elüm ayağum çözüp boğazlagıl
Sana mutî' durur oğlun İsmâ'îl

Çün çözdü ellerin virdi boğazın
Halkına çaldı bıçak yetmiş kezün

Nice çaldı bıçağı hiç kesmedi
Nice kessün ki Çalab kesme dedi

^[21b] Bıçağı kakır Halîl çaldı taşu
Kesdi bıçak ol taşu başdan başu

Eydür ey 'âsi bıçak kesdin taşu
Tamâm niçün işlemedin bu işi

Dile gelüp didi bıçak yâ Halîl
Kesme didi bir kılın Rabbü'l-Celîl

Buyruk anındur buyuran oldurur
Cümle anın buyruğına kuldurur

Ben ne suç itdim beni çaldın taşu
Yâ ne kıldı çün İsmâ'îl paşu

Çün Halîl dinledi bıçakdan cevâb
Hak Çalab Cebrâ'îl'e kıldı hitâb

Tez ir görgil İsmâ'îl'e kurbân
Kurtar ol bize fidâ olan cânı

Çünkü böyle emir kıldı ol Celîl
Koç getürdi kurbân için Cabrâ'îl

Hak nidâ itdi ki tebdîli işin
Yerine geldi yâ İbrâhîm düşün

¹⁰ gömleğim

Halîl eydür kesmedim oğlan başın
Nice tamâm eyledim ben dost işin

Geldi nidâ sana baş kes dimedik
İsmâ'îl'den sevgini kesgil didik

Bizi seven gönüle nesne sığmaya
Dost dostından nesne ayamaya

Bizim için oğluna çaldın bıçak
Dostlığında hazretimize oldu hak

Tâ Halîl'in emrine fermân oldu
İsmâ'îl'ün derdine dermân oldu

Sen dahi Hak'dan 'atâ almayasın
Tâ bıçağın nefesine çalmayasın

Çünkü bunda hatim oldu bu kelâm
Vir salavât Mustafâ'ya ve's-selâm

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât
Mustafâ'nın rûhına vir salavât